

3. Физически лица

Понятие. Режим на правоспособността на физическите лица в гражданското, търговското и трудовото право. Дееспособност – понятие и видове. Поставяне под запрещение. Безвестно отсъствие и обявяване на смърт. Настойничество и попечителство.

ГРАЖДАНСКОПРАВНИ НАУКИ

Сборник с тематични разработки за държавен изпит

Първа част. Теми 1 - 32

Второ издание © 2015 г.

Примерна тема

I. Субекти на гражданското право

.....
Субект на гражданското право е човек или социално образувание, на което гражданският закон признава способността да бъде носител на субективни граждански права и правни задължения.¹
.....

Субекти на гражданското право са:

Физически лица

Физическите лица са живите човешки същества. На тях законът признава годността да притежават субективни граждански права и да бъдат носители на юридически задължения. Тази годност се означава с термина „правоспособност.“ Правоспособността е иманентно качество на правния субект и възниква едновременно с него.

При физическите лица се поставя и въпросът за дееспособността. Това е способността им сами да извършват валидни правни действия, с които се пораждаат гражданскоправни субективни права или задължения.

Юридически лица

Юридическите лица са социални образувания, които гражданският закон признава за правосубектни. Те притежават правоспособност от момента на конституирането им като субект на гражданското право. При юридическите лица не се поставя въпросът за дееспособността, тъй като тя е вътрешноприсъща на юридическата личност и възниква със самото ѝ създаване

Държавата

Държавата се определя като „особен субект“. Тя може да участва в гражданскоправни отношения - да придобива граждански права и да поема граждански задължения.

Физическите лица, юридическите лица и държавата са единствените социални дадености, на които българското право признава качеството „субект“.²

1 Така *Таджер, В.* Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял II., С.: Софи-Р, 2001, с. 161. В този смисъл вж. и *Марков М., С. Тасев.* Гражданско право – обща част. *Modus Studendi.*, С.: 2006 г., с. 87.

2 За невъзможността предметите и животните да бъдат субекти на правото вж. *Торбов, Ц.* История и теория на правото, Издателство на БАН, 1992. с. 446-447.

II. Правоспособност на физическите лица

1. Гражданска правоспособност

1.1. Понятие

Гражданската правоспособност е **правно качество**, което представлява *призната от закона абстрактна способност (годност) на едно физическо лице да бъде носител на субективни граждански права и юридически задължения* (arg. чл. 1 ЗЛС)³

В гражданското право понятията „правоспособност“ и „правосубектност“ са тъждествени.⁴

1.2. Възникване и прекратяване на правоспособността

Възникването на правоспособността не зависи от волята на субекта. Тя произтича направо от гражданскоправните норми. Нормативната уредба е *императивна*, а отказът от правоспособност е недопустим. Гражданството на лицето е правно ирелевантно за придобиване на гражданска правоспособност по българското право.

Член 1 ЗЛС

Всяко лице от момента на раждането си придобива способността да бъде носител на права и задължения.

Правоспособността на физическите лица възниква от момента на раждането им. Това е **моментът, в който детето е отделено от майката, ако е живо**.⁵

В определени случаи законът урежда фикции, с които предоставя възможността за придобиване на права преди раждането. Така например **Законът за наследството** урежда фикцията, според която *на заченатия се признава способността да наследява* под условие, че е роден жив и жизнеспособен (чл. 2 ЗН). Съгласно разпоредбите на **Семейния кодекс могат да бъдат припознати и заченати деца, както и починали деца**, които са оставили низходящи (чл. 64 СК). Тези норми обаче уреждат правни фикции, без да предоставят обща правоспособност за придобиване на права и задължения. Последната настъпва винаги от момента на раждането.

3 Така *Ганев, В.*, Учебник по обща теория на правото. II том., С.:7М График, 1937, 1990 (фототипно издание), с. 202 и сл.

4 Така *Таджер, В.*, Цит. съч., с. 30. Друго становище е, че правосубектността е комплексно субективно право, което включва правоспособността, дееспособността и деликтноспособността. Вж. *Ташев, Р.*, Обща теория на правото. Основни правни понятия, С.: Сиби, 2005, с. 288 - 289.

5 Не е необходимо да има прерязване на пълната връв на детето или да са завършили всички манипулации свързани с родилния процес. Достатъчно е дробовете на детето да се изпълнят с въздух. Така *Таджер, В.*, Цит. съч., с. 33 - 34; *Павлова, М.*, Гражданско право. Обща част., С.: Софи-Р, 2002, с. 236. Според *Джеров, Ал.*, Гражданско право. Обща част., III изд., С.: ИК „Труд и право“, 2012, с. 142, детето трябва да бъде и жизнеспособно (по arg. от чл. 2 ЗН).

Правоспособността на физическите лица се прекратява със **смъртта** им.⁶

1.3. Съдържание на правоспособността

Съдържанието на правоспособността се определя според допустимите от законодателството граждански права и задължения. Права и задължения могат да произтичат от закона или от уговореното между страните в рамките на договорната свобода (чл. 9 ЗЗД).

Правоспособността на физическите лица следва да се отграничава от конкретно притежание на права и носене на конкретни задължения към определен момент (т.нар. „правообладание“).⁷

1.4. Ограничения на правоспособността

Правоспособността не може да бъде отнемана, а само ограничавана в предвидените от закона случаи, обем и срок. По правило това става по съдебен ред (например изричното ограничаване на правоспособността при наказанието „лишаване от свобода“ по Наказателния кодекс). В определени случаи такива ограничения се налагат и от административен орган (напр. изключване от определена организация, което води до ограничаване на професионалната правоспособност).⁸

2. Правоспособност в търговското право

2.1. Предпоставки за придобиване на търговско качество

Правоспособността на физическите лица в търговското право се свързва на първо място с придобиването на търговско качество от дадено лице.

Търговци могат да бъдат както местни, така и чуждестранни лица.

Предпоставка за придобиването на търговско качество е **пълната дееспособност на физическото лице по гражданското право** (*arg. чл. 56 ТЗ*). Търговско качество могат да придобият и еманципираните непълнолетни, за които важи единствено ограничението за разпореждане с недвижими имоти с разрешение на районен съдия (*arg. чл. 6, ал. 4 СК*). В общия случай обаче българското право не познава фигурата на непълнолетния търговец. Поставени под запрещение не могат да придобиват търговско качество.⁹

6 Смъртта се счита за настъпила, когато окончателно и безвъзвратно е спряла сърдечната дейност. Не се счита, че смъртта е настъпила при изкуствено поддържане на дишането, при клинична смърт и при състояние на кома. Така *Таджер, В.*, Цит. съч., с. 35.

7 Правообладанието е състояние на действително притежание на конкретни права и задължения, породени от конкретни юридически факти. Границите на правообладанието се определят от границите на правоспособността. Така *Василев, Л.* Гражданско право. Обща част. Нова редакция на Чудомир Големинов, С.: Ромина, 2000, с. 101.

8 Така *Марков М., С. Тасев.*, Гражданско право – обща част. Modus Studendi., С.: 2006 г., с. 85.

9 Така *Калайджиев, А.*, Търговско право. Обща част, С.: ИК “Труд и право”, 2010, с. 35.

2.2. Понятие за търговец

Търговският закон урежда три различни типа търговци – търговци *по занятие*, търговци *според правноорганизационната форма*, търговци *според предмета, обема и организацията на извършваната дейност*.

2.2.1. Търговци по занятие

Търговец е *всяко физическо или юридическо лице, което по занятие извършва някоя от изброените в чл. 1, ал. 1 от Търговския закон сделки*¹⁰.

Това са т.нар. *абсолютни търговски сделки*, които са винаги възмездни.¹¹ Изброяването им в закона не е изчерпателно.¹²

Използваният термин “по занятие” означава, че сделките следва да се извършват *трайно, системно*, а не еднократно или случайно и да са насочени към получаване на доход.¹³ Без значение е броят на сделките и тяхната стойност, както и наличието и размерът на печалбата. Това може да не бъде единственото занимание на лицето. Не е необходимо лицето само да извършва сделките – важното е последиците от тях да настъпват в неговата правна сфера. Сделките трябва да се извършват от името на това лице. Изключение е единствено фигурата на търговския представител, който е търговец, но по занятие извършва сделки от името на друг търговец. Той обаче сключва договора за търговско представителство от свое име.¹⁴

Дали една дейност се извършва по занятие се преценява обективно. Без значение е субективното възприятие на лицето.

2.2.2. Търговци според правноорганизационната форма

Търговци според правноорганизационната си форма са (чл. 1, ал. 2 ТЗ):

- *търговските дружества;*
- *кооперациите с изключение на жилищностроителните кооперации.*

Тези лица придобиват търговско качество от момента на учредяването си. Не е необходимо тези лица реално да извършват търговска дейност или да сключват търговски сделки. Физическите лица, които образуват персоналният субстрат на юридическите лица – търговци, не придобиват самостоятелно търговско качество.

2.2.3. Търговци според предмета, обема и организацията на дейността

За търговец се смята и всяко лице, образувало предприятие, което по предмет и обем изисква неговите дела да се водят *по търговски начин*, дори ако дейността му не е посочена сред абсолютните търговски сделки (чл. 1, ал. 3 ТЗ).¹⁵

10 Вж. по-подробно **Тема 12. Правни сделки**. II. Търговски сделки - понятие и видове.

11 Така *Определение № 51 от 27.03.2006 г. на ВКС по т. д. № 11/2006 г., ТК, 5-чл. с-в.*

12 Според *Определение № 183 от 9.05.2005 г. на ВКС по ч. т. д. № 165/2005 г., IV г. о.* търговски могат да бъдат не само сделките, които са уредени в Търговския закон, но и сделките - предмет на регламентация и на други нормативни актове. Аргумент в тази насока е фактът, че няма пълно припокриване между сделките по чл. 1, ал. 1 ТЗ, посочени като абсолютни търговски сделки, и сделките, уредени в Търговския закон - някои от изброените в чл. 1, ал. 1 ТЗ сделки са уредени в други нормативни актове, а не - в ТЗ, но въпреки това са посочени като типични търговски сделки.

13 Това значение се възприема единодушно в доктрината. Вж. напр. *Калайджиев, А.*, Цит. съч., с. 41 – 42, *Стефанов, Г.*, Основи на търговското право, ВТ.: Абагар, 2012, с. 32, *Герджиков, О.*, Цит. съч., и др.

14 Така *Стефанов, Г.*, Цит. съч., с. 20.

15 Всяко лице, което извършва стопанска дейност притежава “предприятие”, което се състои от права, задължения и фактически отношения. Законът изисква и особена “търговска организация” на тази стопанска дейност, която притежава относително усложнен характер, за да може едно лице да придобие търговско качество. Според *Калайджиев, А.*, Цит. съч., с. 48 този усложнен характер

Преценката дали предприятието на едно лице притежава такъв предмет и обем, който изисква неговите дела да се водят по търговски начин, е винаги конкретна с оглед на обективните фактически обстоятелства. Търговско качество на това основание могат да придобият не само физически, но и юридически лица, които не са търговци по силата на правноорганизационната си форма.

2.2.4. Физически лица, които не се считат за търговци

Член 2 ТЗ

Не се смятат за търговци:

1. физическите лица, занимаващи се със селскостопанска дейност;¹⁶
2. занаятчиите, лицата, извършващи услуги с личен труд или упражняващи свободна професия, освен ако тяхната дейност може да се определи като предприятие по смисъла на чл. 1, ал. 3;
3. лицата, извършващи хотелиерски услуги чрез предоставяне на стаи в обитаваните от тях жилища.

2.3. Вписване в търговския регистър

Всеки търговец е длъжен да поиска да бъде вписан в търговския регистър, като заяви подлежащите на вписване обстоятелства и представи подлежащите на обявяване актове (чл. 6, ал. 1 ЗТР).

За търговските дружества и кооперациите вписването има конститутивен характер.

Физическите лица се вписват в търговския регистър като еднолични търговци, но при тях вписването **няма конститутивно действие**.¹⁷ Те придобиват търговско качество по силата на закона (на основание чл. 1, ал. 1 ТЗ или чл. 1, ал. 3 ТЗ). Последствията на вписването при едноличните търговци се състоят в това, че за третите добросъвестни лица те ще се считат за търговци и ще трябва да водят делата си по търговски начин, независимо дали реално извършват търговска дейност или не.¹⁸

Условията и редът за вписване на едноличните търговци са уредени в Търговския закон (чл. 56 - чл. 60а ТЗ).

предполага разчлененост на работния процес на отделни операции, които се извършват от отделни лица. Това от своя страна позволява специализация на персонала при по ниска степен на квалификация. Използването на наеман труд обаче не е достатъчно само по себе си. Обратното приема *Стефанов, Г.*, Цит. съч., с. 37.

16 Физически лица, занимаващи се със селскостопанска дейност, са лица, които произвеждат преработена или преработена растителна или животинска продукция и продукция от риба и аквакултури, предназначена за продажба (арг. § 1, т. 1 от *Закона за подпомагане на земеделските производители*).

17 Особен е въпросът с правоспособността на физическото лице едноличен търговец. Част от доктрината застъпва мнението, че правоспособността на физическите лица, които са еднолични търговци не се разширява. Така *Калайджиев, А.* Едноличният търговец (въпроси на съдебната практика), сп. Търговско и конкурентно право 9/2010г. с. 17. Според *Определение 389 от 10.06.1997г. по ч. гр. Д. 269 от 1996г. на V гр. о. ВКС* с регистрирането си като едноличен търговец физическото лице не придобива правосубектност, различна от тази, която притежава като физическо лице. Така и *Голева, П.*, Търговско право. Обща част. Търговци., С.: Апис, 2014, с. 36. Обратната теза е застъпена от *Герджиков, О.*, Цит. съч. с. 293., според който признаването на търговско качество на физическото лице води до разширяване на правоспособността му от гледна точка на възможността му да бъде страна и по правоотношения в търговското право.

18 Така *Калайджиев, А.*, Цит. съч., с. 54.

3. Правоспособност в трудовото право

Страни по индивидуалното трудово правоотношение са работникът или служителят и работодателят.

3.1. Работници или служители

3.1.1. Правоспособност и дееспособност

Работник или служител може да бъде само физическо лице. Правата и задълженията на работника или служителя са *лични, незаменими и с оглед на личността (intuitu personae)*. За да бъдат упражнени тези права и съответно изпълнени задълженията по трудовото правоотношение, работникът или служителят трябва да бъде дееспособен. Оттук произтича и **взаимообусловеността на правоспособността и дееспособността в трудовото право**.¹⁹ Трудовата дееспособност е предпоставка за придобиване на качеството „работник“ или „служител“ и за придобиване на права и задължения по трудовото правоотношение.²⁰

3.1.2. Минимална възраст

Основната предпоставка за постъпване на работа по трудово правоотношение е **достигане до определена минимална възраст**.

Член 301 КТ

- (1) Минималната възраст за приемане на работа е **16 години**. Забранява се приемането на работа на лица, ненавършили 16 години.
- (2) По изключение могат да се приемат на работа и лица **от 15 до 16 години** за извършване на работи, които са леки и не са опасни или вредни за здравето и за правилното им физическо, умствено и нравствено развитие и чието изпълнение не би било пречка за редовно посещение на училище или за участие в програми за професионално ориентиране или обучение.
- (3) По изключение на ученически длъжности в цирковете могат да се приемат **момичета, навършили 14 години, и момчета, навършили 13 години, а за участие в снимане на филми, подготовка и изнасяне на театрални и други представления** могат да се привличат и лица, ненавършили 15 години, при облекчени условия и в съответствие с изискванията за правилното им физическо, умствено и нравствено развитие. Условията на труда в тези случаи се определят от Министерския съвет.

За приемането на работа на лица, ненавършили 16 години, законът изисква провеждане на обстоен медицински преглед и разрешение на Инспекцията по труда (чл. 302 КТ).

19 Поради това, както отбелязва проф. Средкова, в по-старата доктрина се употребява понятието „трудова правоспособност“ – вж. Средкова, К., Трудово право. Специална част. Дял I. Индивидуално трудово право., С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2011, с. 29.

20 Така Мръчков, В., Трудово право. VI изд., С.: Сиби, 2008, с. 173.

3.1.3. Ограничения на трудовата правоспособност

А. Ограничаване, произтичащо от гражданската дееспособност

Поставените под пълно запрещение са напълно недееспособни, поради което те не могат да работят по трудово правоотношение. Ограничено дееспособните са приравнени на непълнолетните по гражданското право, поради което те са поначало дееспособни (и съответно правоспособни) по трудовото право.

Относно непълнолетните законът урежда и ограничения на работата, която може да им бъде възлагана (чл. 303 - 304 КТ).

Б. Ограничения за определен вид работи

Трудовата дееспособност може да бъде ограничавана само в предвидените от закона случаи. Това става винаги **частично** и **временно**. Ограничаването на трудовата дееспособност се налага като санкция за извършено престъпление или административно нарушение съответно с присъда или наказателно постановление. То може да се отнася до забрана да се упражнява определена професия или забрана да се заема определена държавна или обществена длъжност.

В. Ограничения за изпълнение на определени работи

В някои случаи законът поставя изисквания към работниците или служителите, извършващи определени дейности. Тези изисквания се означават с термина **“професионална правоспособност”**. Те се установяват по правило в закона, но могат да бъдат установени и от работодателя в длъжностната характеристика, доколкото са свързани с характера на работата и не се явяват дискриминационни.

Изискванията, свързани с изпълнение на определени работи, могат да бъдат **образователен ценз, трудов стаж, чисто съдебно минало, българско гражданство**.²¹ Изискванията за чисто съдебно минало и българско гражданство могат да бъдат установени само със закон.

3.2. Работодател

За да бъде едно физическо лице работодател, се приема, че то трябва да бъде **дееспособно по гражданското право**.²² Тази необходимост произтича от факта, че лицето трябва освен да притежава имущество, така и да може да извършва лично валидни правни действия и да упражнява дисциплинарна власт. Поради това работодателската дееспособност следва гражданската и настъпва с достигане на **пълнолетие** (18 години) или с **еманципирането на непълнолетно лице**.

21 По-подробно за тези изисквания вж. *Средкова, К.*, Цит. съч., с. 33 – 34.

22 Така *Мръчков, В.*, Цит. съч., с. 183; *Средкова, К.*, Цит. съч., с. 36 – 37. *Василев, А.*, Трудово право. Б.: БСУ, 1997, с. 118 – 119 поддържа тезата, че няма пречка и едно недееспособно лице да бъде работодател, стига да притежава имущество, с което да се разпореждат неговите представители.

III. Дееспособност

1. Правна характеристика и степени на дееспособност

1.1. Понятие и отграничения

Дееспособността в гражданското право представлява признато от закона правно качество на физическото лице да извършва **лично** правомерни правни действия.²³

Дееспособността е **правно качество**. Тя е способност за извършване на правомерни правни действия въобще, а не само на правни сделки.

Дееспособността **предполага правоспособност**. Само един правоспособен субект може да извършва правни действия.

Уредбата на дееспособността е **императивна**. Отказ от дееспособност не е възможен.

Дееспособността **може да бъде ограничавана и дори напълно отнемана** чрез поставяне на едно лице под запрещение.

Дееспособността следва да се отграничи от **деликтоспособността**. Това е способността на едно лице да разбира и ръководи постъпките си, от което се прави извода за наличието на вина при неправомерното увреждане. (чл. 47 ЗЗД).

1.2. Степени на гражданскоправната дееспособност

Физическите лица придобиват дееспособност с достигане на определена възраст. По българското право дееспособността не се придобива отведнъж. Законът установява няколко степени на дееспособност.

1.2.1. Пълна дееспособност (пълнолетие)

Член 2 ЗЛС

*С навършване на **18-годишна възраст** лицата стават **пълнолетни** и напълно способни чрез своите действия да придобиват права и да се задължават.*

Дееспособни са и еманципираните непълнолетни. С встъпването в брак непълнолетният става дееспособен, но може да се разпорежда с недвижим имот само с разрешение на районния съдия по постоянния адрес на непълнолетния (чл. 6, ал. 4 СК).

²³ Дееспособността е предпоставка за извършване единствено на правни действия. За извършване на фактически действия не е необходима дееспособност, дори когато те водят до пораждаване на субективни права или задължения (напр. рисуването на картина поражда автоматично авторски права върху произведението, придобиването на доход автоматично поражда данъчни задължения в предвидените от закона случаи).

1.2.2. Ограничена дееспособност (непълнолетие)

Член 4 ЗЛС

- (1) Лицата **от 14 години до навършване на 18-годишна възраст са непълнолетни**.
- (2) Те **извършват правни действия със съгласието на техните родители или попечители, но те могат сами да сключват обикновени дребни сделки за задоволяване на текущите им нужди и да разполагат с това, което са придобили със своя труд**.

Непълнолетието се характеризира с диференциран режим на дееспособността съобразно няколко категории сделки.

A. Обикновени дребни сделки за задоволяване на текущите си нужди

Непълнолетните могат да извършват сами обикновени дребни сделки, необходими за задоволяване на текущите си нужди. За тези сделки непълнолетните се считат за напълно дееспособни и не се нуждаят от съдействието на родител или попечител. Законът не съдържа критерии за преценка кои сделки са *“обикновени”* и *“дребни”*, поради което тя трябва да се извършва конкретно във всеки отделен случай.²⁴

B. Разпореждане с придобитото със собствен труд

Непълнолетните могат да разполагат с това, което са придобили със своя труд. Става въпрос за възнаграждение, което е получено като насрещна престация по трудов договор, а също така и по договор за изработка, възнаграждение за използване на авторски творби, стипендии и др. Когато това възнаграждение се трансформира в друго имущество, разпореждането с него става по общите правила.

B. Сделки, извършвани с родителско или попечителско съгласие

Общото правило е, че непълнолетните извършват правни действия със съгласието на техните родители или попечители. Съгласието представлява едностранно неформално волеизявление на поне един от родителите (респ. попечителите), което се прибавя към волеизявлението на непълнолетния. То може да бъде дадено преди или след извършване на действието.

Сделка, сключена от непълнолетния без родителско или попечителско съгласие, е унищожяема (чл. 27 ЗЗД). Ако впоследствие такова съгласие бъде дадено, сделката се санира.

С навършване на пълнолетие на детето родителското попечение, т.е. правото да дават или не дават съгласие при извършване на правни действия от непълнолетни, се прекратява по право. Ако в течение на висящ процес настъпи пълнолетието на детето, родителят с процесуалните си действия не може повече да ангажира пълнолетното си дете.²⁵

24 Българската доктрина приема, че това са сделки, които задоволяват елементарни материални или духовни потребности. Те обикновено се изпълняват едновременно със сключването им, имат потребителски характер и са на ниска стойност. – Така *Таджер, В.* Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял II., С.: Софи-Р, 2001, с. 74 – 75. Подобен институт съществува и в англосаксонското право, където такива сделки се обозначават като *“necessaries”* и могат да се сключват от всички лица под 18 години. Според *Mckendrick, E.*, *Contract Law*, Palgrave Macmillan, 2009, р. 277 това дали една сделка попада в категорията от този вид се преценява конкретно, съобразно нуждите на конкретното лице, което обаче поставя насрещната страна в едно несигурно положение.

25 Така *Определение № 177 от 11.IX.1977 г. по гр. д. № 2962/76 г., II г. о.*

Г. Сделки, извършвани с разрешение на районния съд

Извършването на **действия на разпореждане с недвижими имоти, с движими вещи чрез формална сделка и с влогове**, както и **с ценни книги** се допуска с разрешение на районния съд по настоящ адрес, ако разпореждането не противоречи на интереса на непълнолетния (чл. 130, ал. 3 СК).

Когато сделката е сключена от непълнолетния без разрешение на районния съд, тя е **унищожяема**, но може да бъде санирана след последващо одобрение от съда (чл. 27 ЗЗД).

За придобиване на права от непълнолетно лице не е необходимо разрешение от районния съд.²⁶

Д. Пълна недееспособност за извършване на безвъзмездни сделки

Законът въвежда категорична забрана за извършването на определени сделки от непълнолетните като ги обявява за нищожни:

Член 130 СК

(...)

- (4) **Дарение, отказ от права, даване на заем и обезпечаване на чужди задължения от ненавършило пълнолетие дете са нищожни. По изключение обезпечаване на чужди задължения чрез залог или ипотека може да се извърши по реда на ал. 3 (с разрешение на районния съд) при нужда или очевидна полза за детето или при извънредни нужди на семейството.**

1.2.3. Пълна недееспособност (малолетие)

Член 3 ЗЛС

- (1) **Лицата, които не са навършили 14-годишна възраст, са малолетни.**
- (2) **Вместо тях и от тяхно име правни действия извършват техните законни представители - родители или настойници.**

Малолетните лица са **напълно недееспособни**. Вместо тях и от тяхно име правни действия извършват техните **законни представители** - родители или настойници, като е достатъчно волеизявлението на единия от родителите.²⁷

Член 130 СК

- (1) **Родителите управляват имуществото на детето в негов интерес и с грижата на добър стопанин.**
- (2) **Доходите от имуществото на детето, които не са необходими за негови нужди, могат да се използват за задоволяване на потребности на семейството.**
- (3) **Извършването на действия на разпореждане с недвижими имоти, с движими вещи чрез формална сделка и с влогове, както и с ценни книги, принадлежащи на детето, се допуска с разрешение на районния съд по на-**

26 Така Решение № 296 от 31.III.1992 г. по гр. д. № 98/91 г., I г. о.

27 Приема се, че законният представител може да договаря сам със себе си, когато това е в интерес на малолетното дете. Така Решение № 296 от 31.III.1992 г. по гр. д. № 98/91 г., I г. о.

стоящия му адрес, ако разпореждането не противоречи на интереса на детето.

За придобиване на права от малолетното дете не е необходимо разрешение от районния съд.²⁸

(...)

2. Запрещение

2.1. Понятие

.....
Запрещението представлява **отнемане или ограничаване на гражданската дееспособност** на едно физическо лице при наличието на определени в закона предпоставки и по реда на особено съдебно производство.
.....

Чрез запрещението се цели от една страна постигането на **защита на интересите на лицата**, които страдат от подобни увреждания, а от друга - **защита на всички трети лица**, които биха могли да бъдат засегнати от действията на лица с психически увреждания, т.е. защитава се сигурността в гражданския оборот.²⁹

Запрещението може да бъде пълно или ограничено.

Член 5 ЗЛС

(1) *Непълнолетните и пълнолетните (както и еманципираните – бел. авт.), които поради слабоумие или душевна болест не могат да се грижат за своите работи, се поставят **под пълно запрещение** и стават **недееспособни**.*³⁰

(2) *Пълнолетните (и еманципираните – бел. авт.) с такива страдания, чието състояние не е така тежко, за да бъдат поставени под пълно запрещение, се поставят **под ограничено запрещение**.*

(...)

За правните действия на лицата, поставени *под пълно запрещение* се прилага **режимът на малолетните**, за действията на лицата поставени *под ограничено запрещение* - **режимът на непълнолетните** (чл. 5, ал. 3 ЗЛС).

2.2. Материалноправни предпоставки за поставяне под запрещение

Материалноправното основание за поставяне на едно лице под запрещение се преценява с оглед на два критерия.

28 Така Решение № 296 от 31.III.1992 г. по гр. д. № 98/91 г., I г. о.

29 Така Решение № 12 от 17 юли 2014 г. по конституционно дело № 10/2014 г.

30 Чл. 5, ал. 1 и ал. 3 от ЗЛС следва да се тълкуват стеснително и в съответствие с прогласеното в Конституцията изискване за защита на правата на хората с психически увреждания. Недееспособността по смисъла на цитираната разпоредба следва да се разбира като състояние, целящо недопускане на правни действия, които биха увредили интересите на запретените лица и на всички трети лица. Така Решение № 12 от 17 юли 2014 г. конституционно дело № 10/2014 г.

Медицински критерий	Наличие на душевна болест ³¹ или слабоумие ; ³² Никакъв друг недъг не може да бъде основание за поставяне под запрещение (напр. слепота, глухова и др.).
Юридически критерий	Невъзможност на страдащия от душевна болест или слабоумие да се грижи за своите работи . ³³

И **двете изисквания трябва да са налице**, за да се постанови ограничаване дееспособността или обявяване недееспособността на лицето. Това е така, защото основанието за поставянето под запрещение не е душевната болест или слабоумието сами по себе си, а невъзможността страдащият от такава болест или от слабоумие да се грижи за своите работи.³⁴

2.3. Производство за поставяне под запрещение

2.3.1. *Обща характеристика, подсъдност и легитимация*

Производството за поставяне под запрещение е уредено като особено исково производство в *Гражданския процесуален кодекс (ГПК)*.³⁵ Компетентен да разгледа делото като първа инстанция е окръжният съд (чл. 104, т. 1 in fine ГПК).

Член 336 ГПК

- (1) *Поставяне на едно лице под пълно или ограничено запрещение може да бъде поискано с искова молба от **съпруга, от близки роднини, от прокурора и от всеки, който има правен интерес от това**.*³⁶
- (2) *В производствата по ал. 1 **участието на прокурора е задължително**.*

Ако искът е предявен от няколко лица, те стават необходими другари в процеса.³⁷

Ответник в това производство е **лицето, чието поставяне под запрещение се иска**. Това лице участва лично в процеса. Когато ответникът е непълнолетен, в делото следва да вземе участие негов родител, попечител, а ако е сключил брак – други-

31 Включва последващи разстройства на психиката на субекта – шизофрени, някои епилепсии, психопатии, и други нарушения на мозъчната дейност.

32 Включва различни степени на изоставане на умственото развитие.

33 Вж. *Решение № 185 от 21.09.2010 г. по гр.д. № 1587/2009 г. по чл. 290 ГПК.*

34 Така *Решение № 1270 от 20.12.2008 г. на ВКС по гр. д. № 3856/2007 г., IV г. о.*

35 По своята същност решението за поставяне под запрещение има **конститутивни правни последици**, тъй като се внася значителна промяна в правния статус на физическото лице. Така *Сталев, Ж., А. Мингова, О. Стамболиев, В. Попова, Р. Иванова*, Българско гражданско процесуално право., С.: Сиелва, VIII изд. (2007), 608, IX изд. (2012), с. 721

36 Според *Постановление № 5/1979 г. от 13.02.1980 г., Пленум на ВС*. Близки роднини по смисъла на тази разпоредба са роднините по права линия и роднините по съребрена линия до четвърта степен. В по-новата практика се приема, че близки роднини може да не са призованите към наследяване или дори наследници по закон. Така *Определение № 691 от 02.12.2010 г. по ч.гр.д. № 669/2010 г., IV г.о., ВКС*. Други лица, извън близките роднини, се легитимират с оглед на своя правен интерес, който следва да бъде установен в конкретното производство. Така *Определение № 319 от 25.05.2010 г. по ч.гр.д. 258/2010 г., IV г.о., ВКС*. Те може да нямат и никаква родствена връзка с ответника.

37 Така *Сталев, Ж.*, Цит. съч., IX изд., с 721 - 722. Вж. по-подробно **Тема 61**. Усложнения във връзка със страните. I. Другарство

ят съпруг.³⁸ При смърт на ответника делото се прекратява. Недопустимо е процесуалното приемство в процеса на страната на ответника или продължаването на делото от наследниците.³⁹

Главно встъпване в това производство е недопустимо.⁴⁰

Последващо встъпване на близки роднини или на лица с правен интерес представлява присъединяване на съищци по вече предявения иск.⁴¹ Съдебната практика допуска встъпване на подпомагаща страна в помощ на ответника.⁴²

2.3.2. Особености на производството

А. Разпитване на ответника

Член 337 ГПК

(1) Лицето, чието запрещение се иска, трябва да бъде разпитано **лично** и ако се налага, се довежда **принудително**.⁴³ Когато лицето е в лечебно заведение и здравословното му състояние не позволява да бъде доведено лично в съдебно заседание, съдът е длъжен да придобие непосредствено впечатление за неговото състояние.

(...)

Принципът на непосредственост при разпита е важен момент и неспазването му представлява съществено нарушение на процесуалните правила.⁴⁴

Б. Назначаване на временен попечител

Член 337 ГПК

(...)

(2) Ако след разпита съдът прецени за необходимо, назначава на лицето по ал. 1 временен попечител, който да се грижи за неговите лични и имуществени интереси.

Назначаването на временен попечител ограничава материалноправната дееспособност на ответника, но не и неговата процесуална дееспособност.⁴⁵ Ответникът продължава да участва лично в производството до влизане на решението в сила.

В. Разпит на свидетели и експертиза

Член 338 ГПК

(1) Съдът се произнася по молбата след разпита на лицето, чието запре-

38 Така *Постановление № 5/1979 г. от 13.02.1980 г., Пленум на ВС.*

39 Пак там.

40 Пак там.

41 Пак там.

42 Вж. *Определение № 319 от 25.05.2010 г. по ч.гр.д. 258/2010 г., IV г.о., ВКС.*

43 Разпитът има за цел формирането на вътрешно убеждение у съда и се провежда неформално. Така *Балевска, Е., Цит. съч., с. 778.* За проведения разпит обаче следва да бъде съставен съдебен протокол, тъй като той съставлява процесуално действие на съда.

44 Така *Постановление № 5/1979 г. от 13.02.1980 г., Пленум на ВС.*

45 Пак там.

щение се иска, и на неговите близки. Ако това се окаже недостатъчно, съдът пристъпва към събиране на други доказателства и изслушване на вещи лица.

(2) Ако лицето е в лечебно заведение, съдът изисква сведения за неговото състояние.

(...)

По делата за поставяне под запрещение вещото лице е компетентно да даде заключение дали лицето, чието запрещение се иска, страда от болестите или слабоумието, които законът има предвид т.е. единствено по медицинския критерий. Експертът определя и степента на страданието, както и с оглед здравословното състояние на лицето може ли фактически да се грижи за своите работи и интереси, но единствено съдът е компетентен да реши дали лицето да бъде поставено под запрещение и какъв да е видът на запрещението.⁴⁶

Г. Други особености

В това производство не намират приложение последиците от процесуалните преклузии, свързани с неподаването на отговор и релевирането на факти и обстоятелства (чл. 133, чл. 147 и 266 ГПК).⁴⁷

Член 339 ГПК

По иск за поставяне под запрещение не се постановяват неприсъствено решение и решение при признание на иска.

2.4. Правни последици на решението за поставяне под запрещение

Съдът определя видът на запрещението (пълно или ограничено), без да е обвързан с исканията на страните.⁴⁸

Решението за поставяне под запрещение лишава, респ. ограничава дееспособността на ответника от деня, в който е влязло в сила (а не от датата на решението). В решението си съдът не може да установява откога ответникът е невменяем.⁴⁹

Член 338 ГПК

(...)

(3) След като влезе в сила решението, с което лицето се поставя под запрещение, съдът съобщава за това на органа по настойничество и по попечителство, за да се учреди настойничество или попечителство.

(4) Ищецът няма право на разноски в производството за поставяне под запрещение. Ако искът бъде отхвърлен, ищецът дължи на ответника направените от него разноски във връзка с делото.

46 Пак там.

47 Така Иванова, Р., Бл. Пунев, С. Чернев, Коментар на новия Граждански процесуален кодекс., С.: ИК „Труд и право“, 2008, с. 590 - 591. В практиката обаче правилата за размяна на книга се следват стриктно вж. Балеvsка, Е. и авт. колектив, Граждански процесуален кодекс. Приложен коментар. Проблеми на правоприлагането. Анализ на съдебната практика., С.: ИК „Труд и право“, 2012, с. 777-778 и цитираната там практика.

48 Така Решение № 3898 от 29.XII.1982 г. по гр. д. № 3167/82 г., II г. о.

49 Вж. Сталев, Ж., Цит. съч., VIII изд., с. 611, IX изд., с. 794 и цитираната там практика.

2.5. Отмяна на запрещението

Пълното и ограниченото запрещение се отменят, когато причините предизвикали невъзможността на лицето да се грижи за своите дела отпаднат.⁵⁰

Член 340 ГПК

- (1) Разпоредбите на тази глава се прилагат и за отмяна на запрещението.
- (2) Отмяната на запрещението може да бъде поискана и от органа по настойничество и по попечителство или от настойника.⁵¹

Правните последици от отмяната на запрещението действат **занапред** от датата на влизане в сила на решението, с което се отменя запрещението.

IV. Безвестно отсъствие и обявяване на смърт

1. Безвестно отсъствие

1.1. Понятие за безвестно отсъствие

Безвестното отсъствие представлява **фактически състав**, който включва:

- отсъствие на едно физическо лице от мястото, където обикновено пребивава;
- липса на сведения от или за него;
- изтичане на законов срок, който започва от датата на последното известие.

За да се защитят правата и законните интереси на това физическо лице или на неговите потенциални наследници, законът урежда три вида правни последици: **назначаването на представител, обявяването на отсъствие и обявяването на смъртта на физическото лице.**

С обявяването на отсъствие и обявяването на смърт **не се прекратява правоспособността на субекта**. Целта е запазване на имуществото на лицето и правата

50 Към момента обаче в българската правна система не е предвиден правен механизъм за периодична оценка на състоянието на запретените лица, а оттам и за възстановяване на правата им, ако е настъпило подобрение в психическото им състояние (напр. поради лечение или други причини). Вж. по-подробно *Решение № 12 от 17 юли 2014 г. конституционно дело № 10/2014 г.*

51 Вж. по-подробно за легитимацията *Постановление № 5/1979 г. от 13.02.1980 г., Пленум на ВС.*

на неговите наследници. Физическото лице продължава да бъде носител на права и задължения.⁵²

1.2. Назначаване на представител

Член 8 ЗЛС

- (1) *Когато някой изчезне и няма сведения за него, районният съд, по молба на заинтересованите или по искане на прокурора, **назначава лице, което да го представлява**, да извършва всякакви действия на управление и да взема всички други мерки за запазване на неговите интереси.*
- (2) *Представителят се назначава предпочтително измежду роднините или близките на отсъстващия.*
- (3) *Ако отсъстващият има законен представител, друг представител не се назначава.*
- (4) *Когато отсъстващият има пълномощник, представител се назначава само за онези работи, които пълномощникът няма право да извършва.*

Представителната власт е ограничена само до **действията на управление** на имуществото на отсъстващия. Представителят има и задължение да взема всички други мерки за запазване на неговите интереси.

За да се прекрати представителната власт не е необходимо отсъстващото лице да се завърне, достатъчно е да се окаже по безспорен начин, че същото е живо.

1.3. Обявяване на отсъствие

Член 9 ЗЛС

*Ако отсъствието продължи **повече от една година**, съдът, по искане на заинтересованите или на прокурора, обявява лицето за отсъстващо.*

За обявяването на отсъствие не е нужно да е бил назначен представител.

Член 10 ЗЛС

- (1) *Лицата, които се явяват наследници на обявения за отсъстващ по времето, за което се отнася последното известие за него, могат да искат от съда да бъдат въведени във **временно владение** на имотите му.*
- (2) *От деня на въвода пълномощието и представителството, ако има такива, се прекратяват.*

Член 11 ЗЛС

- (1) *Въведените във владение **имат право да управляват имотите на отсъстващия, да го представляват** пред съд и пред други места и лица и **да се ползват от приходите** на имотите му.*
- (2) *Те **не могат** да отчуждават, да ипотекират, да залагат имотите или да извършват други действия на разпореждане, освен в случаите на нуж-*

52 Така Василев, Л., Цит. съч., с. 106-107.

да, или при очевидна полза за отсъстващия, и то с разрешение на районния съд.

Член 12 ЗЛС

- (1) *Заветниците и лицата, които имат права зависещи от смъртта на отсъстващия, могат да искат да бъдат допуснати временно да се ползват от тия права.*
- (2) *Изпълнението на задълженията спрямо отсъстващия, които се погасяват с неговата смърт, като издръжка и др. се спира.*

Член 13 ЗЛС

- (1) *Ако се окаже, че отсъстващият е жив, въведените във владение лица са длъжни да върнат само доходите, които са събрали след поканата за връщане на имота.*
- (...)

Актът за обявяване на отсъствието се отменя.

2. Обявяване на смърт

Член 14 ЗЛС

- (1) *След като изтекат **пет години** от деня, за който се отнася последното известие за отсъстващия, съдът по искане на прокурора или на всеки заинтересован обявява неговата смърт.*
- (2) *Обявяването на смъртта може да стане и без да е обявено отсъствието на лицето.*

Член 15 ЗЛС

*Когато някой е изчезнал **при военни действия или при друго събитие, което дава основание да се предполага, че той е загинал**, смъртта може да бъде обявена, ако са изтекли **две години** от прекратяването на военните действия или от събитието.*

Член 16 ЗЛС

- (1) *Съдът определя **деня**, а по възможност и **часа** на предполагаемата смърт.⁵³*
- (2) *При липса на противни данни за момент на смъртта се приема денят, за който се отнася **последното известие**.*

Член 17 ЗЛС

*Обявената с решението на съда смърт **поражда същите правни последици, които произтичат от действителната смърт на лицето**.*

Член 18 ЗЛС

Ако се окаже, че обявеният за умрял е жив, той може да иска:

- а) имотите, които са налице, отчуждените по безвъзмезден начин имоти, всичко, което е придобито срещу отчуждените по възмезден начин имоти, и цената, която се дължи от трети лица срещу извършените отчуждения;*
- б) имотите, отчуждени по възмезден начин, ако приобретателят в момента на придобиването е знаел, че обявеният за умрял е жив*
- в) и изпълнението на задълженията по чл. 12, ал. 2, от деня на показаната.*

Прекратеният брак не се възстановява.

Член 19 ЗЛС

Ако след решението за обявяване предполагаемата смърт се установи по съдебен ред точната дата на действителната смърт на лицето, неговите наследници към тази дата могат да упражнят само правата по букви „а“ и „б“, на чл. 18.

3. Производство

Производството по обявяване на отсъствие или смърт е **охранително**.

3.1. Подсъдност

Член 549 ГПК

- (1) Молбата за обявяване на отсъствието или смъртта на едно лице е **подсъдна на районния съд по последния постоянен адрес на изчезналия**, а при липса на такъв - по мястото, където лицето е живяло непосредствено преди изчезването.*
- (2) В молбата се посочват и предполагаемите наследници на отсъстващия и неговия пълномощник или законен представител, ако има такива.*

3.2. Разглеждане на молбата

Член 550 ГПК

- (1) В **закрито заседание** съдът постановява да се съберат сведения за отсъстващия от неговите близки, от общината, района или кметството, от Министерството на вътрешните работи и от всеки друг подходящ източник.*
- (2) Съдът изпраща **за разгласяване** извлечение от молбата до общината, района или кметството по мястото, където лицето е живяло непосредствено преди изчезването. Извлечението се връчва на лицата по чл.*

549, ал. 2 (предполагаемите наследници на отсъстващия и неговия пълномощник или законен представител, ако има такива – бел. авт).

- (3) Съдът се произнася по молбата за обявяване на отсъствието или смъртта, **след като изслуша прокурора и лицата**, посочени в чл. 549, ал. 2, както и **другите заинтересовани** (това става в **открито заседание** - бел. авт.).

3.3. Решение за обявяване на отсъствие или смърт

Решението, с което се обявява отсъствието или смъртта има **обвързваща доказателствена сила** относно факта, който удостоверява.⁵⁴ Тази доказателствена сила важи **спрямо всички**.

Член 551 ГПК

Въз основа на решението, с което е обявена смъртта на едно лице, се съставя **акт за смърт** по последния постоянен адрес на лицето или по мястото, където е живяло непосредствено преди изчезването.

3.4. Отмяна или изменение на решението

Член 552 ГПК

- (1) По молба на всеки заинтересован или по искане на прокурора решението за обявяване на отсъствието или смъртта на едно лице може **да бъде отменено или изменено**, ако се установи, че отсъстващият е жив или че точната дата на неговата смърт е различна от тази, обявена от съда.
- (2) Искът по ал. 1 се предявява срещу страната, която е искала обявяването на отсъствието или смъртта, и срещу лицата, които черпят права от съответния акт.

54 Така Сталев, Ж., Цит. съч., VIII изд., с. 948, IX изд., с. 1278.

V. Настояничество и попечителство

1. Правна характеристика

Настойничеството и попечителството представлява **единен комплексен институт** на гражданското право.⁵⁵ Той е част от статута на дееспособността на физическите лица.⁵⁶

Неговата основна функция е **да обезпечи участието в гражданския оборот на недееспособни лица**, както и **полагането на необходимите грижи** за личността и имуществото на недееспособния.⁵⁷

Член 153 СК

- (1) **Настойничество** се учредява над малолетни, чиито родители са неизвестни, починали, поставени под пълно запрещение или лишени от родителски права. Настояничество се учредява и над лица, поставени под пълно запрещение.
 - (2) **Попечителство** се учредява над непълнолетни, чиито родители са неизвестни, починали, поставени под пълно запрещение или лишени от родителски права. Попечителство се учредява и над лица, поставени под ограничено запрещение.
- (...)

2. Учредяване

2.1. Орган по настояничество и попечителство

Настойничеството и попечителството се учредяват по един и същи ред от един и същ **административен орган** – органът по настояничество и попечителство.

55 Така *Ненова, Л.*, Семейно право на Република България, С.: Софи-Р, II изд. (1994), с. 654 - 656, Нова редакция проф. М. Марков по Новия Семеен кодекс от 2009., С.: Софи-Р (2010), с. 561 - 564.

56 Но от неговата уредба се обхващат административноправни, гражданскоправни и семейноправни отношения. Вж. *Петров, В. и авт. колектив*, Семеен кодекс. Приложен коментар. Проблеми на правоприлагането. Анализ на съдебната практика. Нормативен текст., С.: ИК „Труд и право“, 2015, с. 469 - 470.

57 Така *Матеева, Е.*, Семейно право на Република България, С.: ВСУ “Черноризец Храбър”, 2010, с. 530 – 531.

Член 154 СК

Орган по настойничеството и по попечителството е **кметът на общината** или определено от него **длъжностно лице**.

Член 155 СК

- (1) Органът по настойничеството и по попечителството е **длъжен да назначи настойнически съвет или попечител и заместник-попечител в 30-дневен срок**.⁵⁸ Срокът започва да тече от получаването на препис от съдебно решение за поставяне под запрещение или за лишаване от родителски права, както и от узнаването за смъртта на родителя.
- (2) При уведомление по чл. 153, ал. 3 (от лице, на което стане известно, че е необходимо учредяване на настойничество или на попечителство – бел. авт.) органът по настойничеството и по попечителството незабавно извършва **проверка** и ако са налице основанията за това, назначава **настойнически съвет или попечител и заместник-попечител в срока по ал. 1**.
- (3) Органът по настойничеството и по попечителството **задължително изслушва детето** при условията на чл. 15 от Закона за закрила на детето и взема становище от дирекция „Социално подпомагане“. При учредяване на попечителство върху поставен под ограничено запрещение се изслушва и **запретеният**.⁵⁹

2.2. Охранителни мерки

Член 159 СК

- (1) До назначаването на настойник или попечител органът по настойничеството и по попечителството взема **охранителни мерки за личността и имуществото на лицето**, което трябва да бъде поставено под настойничество или попечителство. Органът по настойничество и по попечителството лично или чрез определено от него лице извършва **опис на имуществото**. При нужда той може да възложи на определено лице да изпълнява **временно настойнически или попечителски функции**.
- (2) При учредяване на настойничество или попечителство над дете органът по настойничеството и по попечителството може да поиска от дирекция „Социално подпомагане“ предприемането на подходящи мерки за закрила.

Член 162 СК

Органът по настойничеството и по попечителството съдейства на **настойника и на попечителя при изпълнение на техните задължения**. Кога-

58 Срокът е инструктивен, но пропускането му е основание за административна отговорност на органа по настойничество и попечителство. Вж. *Определение № 407 от 2.12.2013 г. по ч.гр.д. № 6727/2013 г., II г.о.*

59 По аргумент от противното при учредяване на настойничество върху лица, поставени под пълно запрещение, органът не е длъжен да изслуша запретеното лице. Така и *Петров, В.*, Цит. съч., с. 475.

то поставеният под настойничество или попечителство е дете, такава съдействие оказва и дирекция „Социално подпомагане“.

2.3. Определяне на настойнически съвет и попечител

2.3.1. Назначаване от органа по настойничество и попечителство

Член 156 СК

- (1) Органът по настойничеството и по попечителството по постоянния адрес на лицето назначава **настойник, заместник-настойник и двама съветници** измежду роднините и близките на малолетния или на поставения под пълно запрещение, които най-добре ще се грижат за неговите интереси и са дали писмено съгласие за това. Те образуват **настойнически съвет**.
- (2) В състава на настойническия съвет могат да се включват и **други подходящи лица**.

Член 157 СК

Органът по настойничеството и по попечителството по постоянния адрес на лицето назначава **попечител и заместник-попечител** измежду лицата по чл. 156, които са дали писмено съгласие за това.

Член 158 СК

Не могат да бъдат членове на настойнически съвет, попечители и заместник-попечители недееспособните, лишени от родителски права и осъдените за умишлени престъпления.

При назначаване на настойнически съвет или на попечител и заместник-попечител настойникът и попечителят се вписват в **регистър**, който се води от органа по настойничеството и по попечителството по постоянния адрес на поставения под настойничество или под попечителство (чл. 174, ал. 1 СК).

2.3.2. Настойничество и попечителство по право

Законът урежда настойничество и попечителство по право за определени лица.

Член 173 СК

- (1) **Настойник, съответно попечител, на дете с неизвестни родители е управителят на специализираната институция, в която то е настанено.**
- (2) **Настойник на поставения под пълно запрещение или попечител на поставения под ограничено запрещение съпруг е неговият дееспособен съпруг.** Ако няма такъв, родителските права и задължения се упражняват от неговите **родители**, освен ако те са неизвестни, починали или лишени от тях.
- (3) **В случаите по ал. 1 и 2 не се назначава настойнически съвет или попечител и заместник-попечител и не се образуват настойнически дела.**

Вписването в регистъра, воден от органа по настойничество и попечителство, става по заявление на съпруга или на родителите, след

което на заявителя се издава удостоверение за качеството му на настойник или на попечител (чл. 174, ал. 2 СК).

- (4) *Органът по настойничеството и по попечителството освобождава настойника или попечителя по ал. 2, когато интересите на поставения под запрещение изискват това. В тези случаи се назначава настойнически съвет или попечител и заместник-попечител по общия ред.*

2.3.3. Промени в състава на настойническия съвет

Член 160 СК

- (1) *Органът по настойничеството и по попечителството може да прави промени в настойническия съвет, **когато интересите на малолетния или на поставения под пълно запрещение изискват това**. Членовете на настойническия съвет могат да бъдат сменени и **по тяхно искане**.*
- (2) *Алинея 1 се прилага и за попечителя и заместник-попечителя.*
- (3) *Преди да се произнесе относно промените по ал. 1 и 2, органът по настойничеството и по попечителството взема мнението и на близки на поставения под настойничество или попечителство, а за ненавършили пълнолетие се прилага и чл. 155, ал. 3 (т.е. той задължително се изслушва по законоустановения ред – бел. авт.)*

Промените в състава на настойническия съвет се вписват в регистъра, воден от органа по настойничество и попечителство.⁶⁰

2.4. Обжалване на действията на органа по настойничество и попечителство

Член 161 СК

***Действията** на органа по настойничеството и по попечителството, както и **отказът** да се учреди настойничество или попечителство или да се вземат мерките по чл. 159 (**охранителни мерки**), могат **да се обжалват от заинтересованите лица или от прокурора пред районния съд**. Това право има и дирекция „Социално подпомагане“ в случаите, които се отнасят до деца. Решението на районния съд е по същество и **не подлежи на обжалване**.*

2.5. Преминаване от настойничество към попечителство

Член 172 СК

- (1) *С навършване на четиринадесетгодишна възраст настойничеството се прекратява и органът по настойничеството и по попечителството назначава попечител и заместник-попечител. До назначаването им дейността се изпълнява от настойника.*

60 Така Петров, В., Цит. съч., с. 478.

- (2) При преминаване от пълно към ограничено запрещение до назначаването на попечител дейността се изпълнява от настойника.

Преминаването от настойничество към попечителство се вписва в регистъра, воден от органа по настойничество и попечителство.⁶¹

3. Права и задължения. Надзор

3.1. Местоживеене

Член 163 СК

- (1) Поставеният под настойничество живее **при настойника, освен ако важни причини налагат отделно живеене.**
- (2) Когато поставеното под настойничество лице се отклони или бъде отклонено от определеното му местоживеене, настойникът може да поиска от районния съд връщането му, след като го изслуша. Определението на съда може да се обжалва пред окръжния съд, като обжалването не спира изпълнението. Връщането се осъществява по административен ред.
- (3) В случая на ал. 2 се прилага съответно чл. 126, ал. 3 (ако съдът установи важни причини той може да откаже връщането на детето при настойника – бел. авт.)

Член 167 СК

- (1) Поставеният под попечителство живее **при попечителя, освен ако е настанен другаде по установения в закона ред.** Попечителят има правото по чл. 163, ал. 2.
- (2) Заместник-попечителят дава мнение в случаите на осиновяване на поставения под попечителство от попечителя.

3.2. Права и задължения на настойника и на настойническия съвет

3.2.1. Обща характеристика

Настойникът (респ. настойническият съвет) действа **в интерес на поднастойния**. Неговата дейност е **почетна** (чл. 164, ал. 1 СК).

Правата и задълженията на настойника са уредени чрез препращане към уредбата на отношенията между родители и деца (чл. 164, ал. 2 СК).

3.2.2. Задължения за полагане на грижа за поднастойния

Настойникът има право и задължение да се грижи за **физическото, умственото, нравственото и социалното развитие на детето**, за неговото образование и за неговите лични и имуществени интереси (чл. 125, ал. 1 СК). Той отглежда детето, фор-

61 Така Петров, В., Цит. съч., с. 478.

мира възгледите му и осигурява образованието му, съобразно възможностите си и в съответствие с нуждите и наклонностите на детето, с цел израстването му като самостоятелна и отговорна личност (чл. 125, ал. 2, изр. 1 СК). Настойникът няма право да използва насилие, както и методи на възпитание, които уронват достойнството на детето (чл. 125, ал. 2, изр. 2 СК).

Настойникът осигурява **постоянен надзор** по отношение на поднастойния (чл. 125, ал. 3 СК).

3.2.3. Управление на имуществото и представителство

Настойникът **управлява имуществото** на поднастойния и го **представява пред трети лица** (чл. 164, ал. 3 СК).

Член 165 СК

- (1) *Настойникът управлява имуществото на поставения под настойничество с грижата на **добър стопанин и в негов интерес**.*
- (2) *Настойникът в срок до един месец е длъжен да уведоми органа по настойничеството и по попечителството за придобитото след учредяване на настойничеството имущество на значителна стойност, което се вписва в описа по чл. 159, ал. 1.*
- (3) *Настойникът е длъжен да внася паричните средства на лицето под настойничество на негово име в банка в 7-дневен срок от получаването им. За несвоевременно внесени суми той дължи законната лихва.*
- (4) *При разпореждане с имущество на лице под настойничество се прилагат съответно чл. 130, ал. 3 и ал. 4, изречение първо (става въпрос за ограниченията при извършване на разпоредителни сделки с недвижими имоти, с движими вещи чрез формална сделка и с влогове, както и с ценни книги, които се извършват с разрешение на районния съд и за забраната за извършване на безвъзмездни сделки – бел. авт.). Към молбата за разрешение настойникът прилага и мнението на настойническия съвет.*

3.2.4. Функции на настойническия съвет

Член 166 СК

- (1) *Съветниците **подпомагат настойника и заместник-настойника** при изпълнение на техните задължения и уведомяват органа по настойничеството и по попечителството за **неблагополучия** при отглеждането и възпитанието на малолетния, както и при опазване на правата и интересите на поставения под настойничество. Те **изслушват отчета на настойника и участват при приемането му** от органа по настойничеството и по попечителството. Съветниците могат да предлагат освобождаване на настойника и дават мнение в предвидените от закона случаи.*
- (2) *Настойническият съвет дава **писмено становище относно осиновяването на детето под настойничество от настойника** (...).*

3.3. Права и задължения на попечителя

Попечителят също действа **в интерес на подопечния**.

Член 168 СК

- (1) Дейността на попечителя е **почетна**.
- (2) Правилата на чл. 164 и чл. 165, ал. 2 и 4 (които уреждат настойничеството – бел. авт.) се прилагат съответно и за попечителя. Паричните средства на поставения под попечителство се внасят на негово име в банка.

3.4. Заместник-настойник и заместник-попечител

Член 169 СК

- (1) Заместник-настойникът **замества настойника, когато е възпрепятстван** да изпълнява задълженията си или **когато възникне противоречие** между неговите интереси и интересите на поставения под настойничество. В тези случаи органът по настойничеството и по попечителството може да назначи **особен представител**.
- (2) Заместник-настойникът може да предлага на органа по настойничеството и по попечителството освобождаване на настойника.
- (3) Алинеи 1 и 2 се прилагат съответно и за заместник-попечителя.

3.5. Надзор върху дейността на настойника и попечителя

Член 170 СК

- (1) Органът по настойничеството и по попечителството упражнява надзор върху дейността на настойника. Той може **да спира** неговите действия и **да предписва извършването на действия**, след като вземе мнението на настойническия съвет.
- (2) Алинея 1 се прилага съответно и за попечителя.

ГРАЖДАНСКОПРАВНИ НАУКИ

Сборник с тематични разработки за държавен изпит

Първа част. Теми 1 - 32

Второ издание © 2015 г.

Автори	Атанас Атанасов Александра Атанасова Гергана Антонова
Редакционен екип	Владислав Статев Александра Атанасова
Техническа корекция	Вяра Коцева Веселина Атанасова
Дизайн и предпечат	Lawtech Innovations Ltd.
Издание	LawStore Ltd.
Разпространение	Lawstore.bg